DESPRE *DICȚIONARUL-TEZAUR AL LIMBII ROMÂNE*

CRISTIAN MOROIANU

Dicționarul-tezaur al limbii române, început în 1906 sub conducerea lui Sextil Pușcariu și încheiat în 2010 sub coordonarea acad. Marius Sala și Gh. Mihăilă, reprezintă una dintre realizările fundamentale ale lingvisticii aplicate românești, care îi acordă acesteia normalitatea situării printre principalele culturi și, implicit, limbi de cultură și de civilizație europene. Meritul inițierii dicționarului îi aparține, pe de o parte, regelui Carol I care, din dorința de a fi recunoscut ca protector al culturii țării sale adoptive, a ținut să-și lege numele de o operă de prestigiu și, pe de altă parte, Academiei Române, care și-a stabilit printre obiectivele sale majore reglementarea ortografiei, stabilirea regulilor gramaticii și realizarea unui dicționar reprezentativ al limbii. După mai bine de 100 de ani, acest deziderat s-a îndeplinit prin stăruința unor harnici și responsabili oameni de cultură și, în momente grele, prin contribuția întregii societăți culturale românești, prin conștiința constantă a reprezentanților lingviști ai Academiei că o civilizație solidă și modernă trebuie să se reflecte integral într-un dicționar-tezaur și, punctual, prin contribuția generoasă a Băncii Naționale a României.

În noua formulă editorială, apărută tot în 2010, ediția completă a *Dicționarului limbii române* este alcătuită din **19 volume** (în locul celor 37 din seria anterioară, dificil de găsit și, cu atât mai mult, de consultat). Acestea sunt reorganizate după modelul dicționarelor-tezaur ale marilor culturi europene și reproduc anastatic conținutul vechiului dicționar academic (DA) și al noii serii de după Război (DLR) în următoarea succesiune: Tomul I, A–B; Tomul II, C; Tomul III, D–DEȚINERE; Tomul IV, DEȚINUT–DYKE; Tomul V, E; Tomul VI, F–I/Î; Tomul VII, J–LHERZOLITĂ; Tomul VIII, LI–LUZULĂ; Tomul IX, M; Tomul X, N–O; Tomul XI, P–POGRIBANIE; Tomul XII, POGRIJENIE–Q; Tomul XIII, R–SCLABUC; Tomul XIV, SCLADĂ–SPONGHIOS; Tomul XV, SPONGIAR–Ș; Tomul XVI, T; Tomul XVII, Ț–U; Tomul XVIII, V–VIZURINĂ; Tomul XIX, VÎCLĂ–Z.

Dicționarul are o structură complexă și modernă, care respectă tradiția lexicografică academică reflectată în DA și care se raportează, odată cu seria nouă, la posibilitățile și la exigențele actuale ale lexicografiei românești și străine: bibliografia este îmbogățită cu surse moderne de informație, care permit trecerea în revistă a unor citate reprezentative de la cele mai vechi texte și până astăzi;

FD, XXXII, București, 2013, p. 207–209

BDD-A15344 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:00:16 UTC)

articolele au o structură echilibrată şi unitară, care tratează laolaltă, în succesiune diacronică, variatele valori lexico-gramaticale ale cuvintelor, inclusiv prezenţa lor în diverse unităţi frazeologice, la rândul lor explicate semantic; sunt indicate, după criterii clare, principalele mărci diastratice de utilizare a cuvintelor; selecţia lexicală urmăreşte înregistrarea tuturor cuvintelor atestate în limba literară generală şi în limbajul literaturii artistice, în vorbirea populară şi regională, în textele vechi, dar şi în terminologia tehnico-ştiinţifică, cu condiţia ca neologismele specializate să apară în cel puţin două stiluri diferite ale limbii; numele de localităţi în care s-au făcut anchetele dialectale au fost actualizate conform cu noile denumiri din lucrările de specialitate; forma-titlu aleasă este varianta lexicală cea mai cunoscută şi cea mai răspândită, respectiv aceea care corespunde necesităţilor structurale ale limbii, în acord cu instrumentele normative actuale; organizarea pe cuiburi lexicale prezentă în volumele coordonate de Puşcariu a fost modificată, în seria nouă, după criteriul corespondenţei exacte între unităţile lingvistice şi articole de dicţionar (respectiv trimiteri, în cazul variantelor), cu respectarea succesiunii alfabetice după normele actuale; comentariilor etimologice din seria veche îi corespunde, în seria nouă, indicarea succintă a sursei directe, cu respectarea principiului etimologiei multiple externe şi, secundar, a celei mixte; originea internă a cuvintelor este redactată clar şi explicit; etimoanele din limbi cu alte alfabete decât cel latin (slavon, slav, grecesc) sunt reproduse în grafia originară; este indicată explicit originea imediată a „variantelor” etimologice; variantelor interne li se indică, în măsura posibilului, zona de proveniență şi de circulaţie; este indicată consecvent originea mixtă a unor cuvinte, pătrunse în română prin calc sau prin românizare etc.

În *Cuvântul-înainte*, dr. Monica Busuioc trece în revistă etapele istorice de realizare a *Dicţionarului*, prezintă comparativ structura celor două formule anterioare (DA şi DLR) şi „noutăţile” ediţiei anastatice: în ansamblul său, dicţionarul are caracter **explicativ**, prin prezentarea detaliată a sensurilor cuvintelor-titlu, caracter **istoric**, constând în înregistrarea primelor atestări ale cuvintelor şi în evidenţierea diacronică a modificărilor semantice ale acestora, **etimologic**, cu o atenţie particulară către originea cuvintelor şi a variantelor lexicale, şi, implicit, **normativ**, rezultat din reflectarea normelor limbii literare valabile în momentul redactării. El este destinat, cu precădere, tuturor celor care studiază aprofundat şi în cunoştinţă de cauză limba noastră, cercetători români şi străini deopotrivă, interesaţi de evoluţia istorică a limbii şi a culturii române.

Exemplu de consecvenţă şi de responsabilitate, ediţia anastatică completă a *Dicţionarului limbii române* reprezintă o carte de vizită a lingvisticii noastre, istorice şi actuale deopotrivă, rezultat al activităţii colectivelor de lexicologi şi lexicografi din cele trei institute de cercetare lingvistică şi filologică ale Academiei Române, din Bucureşti, Cluj-Napoca şi Iaşi. Publicarea integrală a *Dicţionarului-tezaur*, celebrată în Aula Academiei Române, în cadrul unei şedinţe festive, la 21 aprilie 2010, a marcat împlinirea unui proiect academic de importanţă naţională. Cele peste 175.000 de cuvinte şi variante prezente în DA şi în DLR pot fi

BDD-A15344 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:00:16 UTC)

consultate acum într-o nouă structură, unitară, actualizată şi cu mult mai funcțională, care dispune, în plus, de un *Cuvânt-înainte* semnat de cei trei redactori responsabili (acad. Marius Sala, acad. Gheorghe Mihăilă şi dr. Monica Busuioc), p. 5–11, urmat de textul corespondent în limba engleză (p. 13–18), de lista persoanelor care au contribuit la realizarea *Dicționarului* (cercetători, redactori, personal auxiliar, sponsori), p. 19–22, de o bibliografie impresionantă şi adusă la zi, de zeci de pagini cu anexe şi materiale explicative etc.

Dicționarul-tezaur al limbii române va rămâne un material lingvistic şi cultural indispensabil pentru oricine respectă şi îndrăgeşte limba română, istoria şi soarta ei: trecute, prezente şi viitoare. Noua sa reproducere anastatică, unitară şi compactă, face posibilă reevaluarea bibliografiei şi a datărilor, elemente fundamentale în elaborarea unui dicționar ştiințific reprezentativ, modern şi destinat unui public din ce în ce mai numeros, educat şi dornic de informație adusă la zi. Astfel, este de salutat preocuparea redactorilor DLR de a trece, în noua ediție preconizată a dicționarului-tezaur, anul primelor atestări reale ale cuvintelor în fața citatului respectiv, cu indicarea sursei la sfârşitul acestuia, pentru evidențierea mai clară a datărilor şi pentru evitarea unor dificile şi riscante raportări la bibliografie (vezi „Principii de alcătuire a *Bibliografiei* în noua ediție a *Dicționarului limbii române*", de Monica Busuioc, publicat în SCL, LXIII, 2012, nr. 2, p. 267–286). De asemenea, raportarea mai eficientă la dicționar a cercetătorilor face posibilă completarea, nuanțarea sau discutarea constructivă a informațiilor oferite, ceea ce duce la îmbogățirea, diversificarea şi actualizarea permanentă a conținuturilor. În acelaşi timp, el reprezintă un punct de referință indispensabil, care poate fi oricând completat şi îmbunătățit, cu bună-credință şi responsabilitate, pentru oglindirea cât mai fidelă a limbii naționale în ansamblul, varietatea şi în dinamica ei. Urăm colegilor redactori ai noului DLR îndeplinirea a trei deziderate pe care le considerăm esențiale: informatizarea celui mai complet dicționar al limbii române, permiterea accesului liber on-line pentru marele public şi actualizarea regulată a conținutului, în concordanță cu dinamica lexico-semantică a limbii actuale.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan − Al. Rosetti", Bucureşti

BDD-A15344 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:00:16 UTC)